

A. SMIRNOVAS

LIAUDIS IR VISUOMENINĖ PAŽANGA

Vadovėliuose, mokslinėje ir populiariojoje literatūroje liaudis su-
prantama nevienodai.

Liaudimi dažnai laikoma šalies, valstybės gyventojų visuma¹, o bur-
žuazinėje literatūroje — nacija². Toks šio žodžio vartojimas užtušuoja
antagonistinei visuomenei būdingus klasinius prieštaravimus.

Kartais liaudis tapatinama su darbo žmonių ir išnaudojamųjų masė-
mis³. Žinoma, klasinėje visuomenėje didžioji liaudies dalis yra darbo
žmonės, išnaudojamųjų masės, materialinių gėrybių gamintojai. Tačiau
tam tikromis istorinėmis sąlygomis į liaudies sudėtį gali įeiti ne tik dar-
bo žmonės ir išnaudojamieji.

Atrodo, teisingiausiai liaudį apibūdina „Filosofijos enciklopedija“:
„Liaudis (liaudies masės) — istoriškai kintanti socialinių grupių bendri-
ja, skirtingais istorinio vystymosi etapais turinti įvairią klasinę struktū-
rą, apimanti tuos sluoksnius ir klases, kurios dėl savo objektyvios
padėties gali dalyvauti, sprendžiant pažangaus visuomenės vystymosi
uždavinius“⁴.

Šio apibrėžimo teigiamybė yra ta, kad jame *socialinė* liaudies *struk-
tūra* siejama su jos *socialine funkcija* — dalyvavimu, vykdant pažangius
visuomenės uždavinius. Metodologinis to požiūrio pagrindas yra mark-
sizmo-leninizmo teiginys apie lemiamą liaudies masių vaidmenį visuo-
menės vystymesi.

Tačiau tą apibrėžimą reikėtų šiek tiek patikslinti. Pirma, reikia la-
biau pabrėžti socialinę liaudies funkciją, kuri priklauso nuo to, kad

¹ «Большая советская энциклопедия», изд. 2-е, т. 29, М., стр. 131; «Философский
словарь», М., 1963, стр. 290.

² «Философский словарь», М., 1961, стр. 384.

³ «Большая советская энциклопедия», изд. 2-е, т. 29, стр. 131.

⁴ «Философская энциклопедия», т. 3, М., 1964, стр. 535; taip pat: А. Бутенко,
Народ как социологическая категория.— «Вопросы философии», 1957, № 11, стр. 185.

liaudis yra *kolektyvinis visuomeninės pažangos subjektas*. Antra, reikia tiksliau apibūdinti priežastį, dėl kurios tam tikros socialinės bendrijos gali įeiti į liaudies sudėtį ir būti kolektyviniu socialinės pažangos subjektu; tokia priežastimi reikėtų laikyti šių bendrijų *interesų atitikimą* objektyviai visuomenės vystymosi eigai, visuomeninės pažangos poreikiams. Trečia, svarbu pažymėti, kad socialinė liaudies struktūra taip pat keičiasi. Ketvirta, reikia nurodyti, kad liaudis kisdama gali užtikrinti *vis spartesnius* visos visuomenės pažangaus vystymosi *tempus*.

Turėdami galvoje visas tas pastabas, galime duoti tokį liaudies apibrėžimą: liaudis — *socialinė bendrija, kuri keičiasi, sujungdama socialinius sluoksnius ir klases, kurių interesai vis labiau atitinka objektyvią visuomenės vystymosi eigą, nulemiančią liaudies, kaip visuomeninės pažangos subjekto, socialinio vaidmens didėjimą*.

Toks apibrėžimas neleidžia liaudies sutapatinti su visais klasinės visuomenės gyventojais, kad „šiuo žodžiu nebūtų pridengiamas klasiinių antagonizmų liaudies viduje nesupratimas“⁵, tačiau iš liaudies neišjungiami ir tie socialiniai sluoksniai, kuriuos sudaro ne darbo žmonės ir išnaudojamieji, tam tikromis istorinėmis sąlygomis galį prisidėti prie visuomeninės pažangos⁶. Tai labai svarbu šiandien, kai, iš vienos pusės, imperializmo ideologai kalba apie darbo žmonių ir imperialistinės buržuazijos interesų vienybę, vaizduodami pastarosios interesus bendraliaudiniiais, o, iš kitos pusės, į kovą už taiką, demokratiją ir socializmą — prieš imperializmą — įsitraukia vis platesni buržuazinės visuomenės sluoksniai.

Be to, šis apibrėžimas įgalina tyrinėti liaudies dinamiką, kurią lemia socialinių sąlygų pasikeitimai. Istorijos vystymosi eigoje liaudis auga kiekybiškai ir keičiasi kokybiškai. *Kiekybiškai* liaudis auga, ne tik didėjant bendram gyventojų skaičiui, kurių absoliučią daugumą sudaro darbo žmonių masės, bet, svarbiausia, keičiantis visuomenės socialinei struktūrai. Kartu mažėja visuomeninio regreso jėgos. *Kokybiniai* liaudies pakitimai pasireiškia jos socialinės struktūros ir sudėtinių elementų savitarpio santykių pasikeitimu. Analizuojant tuos pasikeitimus antagonistinėse formacijose, reikia turėti galvoje štai ką:

pirma, antagonistinėje visuomenėje į liaudies sudėtį gali įeiti tokie socialiniai sluoksniai ir klasės, tarp kurių yra antagonistiniai prieštaravimai; kol vykdomi bendri pažangaus vystymosi uždaviniai, tie prieštaravimai gali būti antrame plane;

⁵ V. I. Leninas, Raštai, t. 9, p. 89.

⁶ V. Leninas rašė: „Vartodamas žodį „liaudis“, Marksas šiuo žodžiu neužtušavo klasių skirtingumo, o jungė tam tikrus elementus, galinčius įvykdyti revoliuciją iki galo“ (V. I. Leninas, Raštai, t. 9, p. 108—109).

antra, tokių socialinių grupių ir klasių pažangus vaidmuo daugeliu atveju yra laikinas, santykinis. Įvykdę savo pažangųjį vaidmenį, tie sluoksniai išsiskiria iš liaudies ir tampa regresio jėgomis;

trečia, liaudies socialinių grupių vaidmuo nėra vienodas. Nuo vadovaujančios liaudžiai klasės priklauso visos liaudies socialinės funkcijos pobūdis. Istorijoje vadovaujantis vaidmuo pereina vis nuoseklesnėms revoliucinėms jėgoms;

ketvirta, reikia atskirti klasių arba kurios nors kitos socialinės grupės pažangų vaidmenį, kurį sąlygoja jų objektyvi ekonominė ir politinė padėtis visuomenėje, nuo to vaidmens suvokimo bei jos sąmoningos veiklos. Istorijoje yra pavyzdžių, kai klasių arba grupių socialinė veikla tam tikromis sąlygomis net prieštaravo jų objektyviems interesams. Antai žymios dalies vokiečių darbininkų klasės dalyvavimas fašizmo sukeltame grobikiškame kare prieštaravo objektyviems klasiniams jos interesams ir pažangioms visuomenės vystymosi tendencijoms.

Liaudies vaidmuo istorijoje išauga dėl to, kad joje vis didesnę reikšmę įgauna darbo žmonių klasės. Antagonistinėse visuomeninėse formacijose darbo žmonės įtaką visuomeninei pažangai daro pirmiausia kaip visų materialinių vertybių kūrėjai. O jų tiesioginis poveikis visuomeniniams santykiams įvairiais istoriniais laikotarpiais pasireiškia nevienodai. Svarbiausias socialines problemas paprastai sprendžia viešpatuojančiosios klasės, darbo žmonių poveikį visokeriopai ribodamos. Šis poveikis suintensyvėja istorijos posūkių momentais, socialinių revoliucijų laikotarpiais. Tačiau ir revoliucijų metu jį riboja socialinės sąlygos. Nuoseklus ir ryžtingas atgyvenančios visuomenės santvarkos pakeitimas didžiąja dalimi priklauso nuo darbo žmonių klasių dalyvavimo socialinėse revoliucijose. Tuo tarpu naujus visuomeninius santykius ir įstaigas klasinėje visuomenėje formuoja naujos išnaudotojų klasės, paėmusios valdžią į savo rankas. Toji liaudies dalis, kurios klasiniai interesai laikinai sutapo su visuomeninės pažangos poreikiais, ima naudotis darbo žmonių kovos vaisiais.

Kapitalistinės visuomenės sąlygomis pagrindine liaudies jėga tampa darbo žmonių klasė — proletariatas. Neturėdamas gamybos priemonių, jis yra nuosekliausia revoliucinė klasė. Jo klasiniai interesai labiausiai sutampa su liaudies interesais, su objektyviomis visuomenės vystymosi tendencijomis. Paėmusi valdžią į savo rankas, darbininkų klasė atlieka pažangų vaidmenį. Kovai už komunizmą ji sutelkia visą liaudį, t. y. visas pažangias kapitalistinės visuomenės jėgas — ne tik visus neproletarinius darbo žmonių ir išnaudojamųjų sluoksnius, bet ir žymią dalį išnaudotojų klasių, kurių interesai prieštarauja imperialistinės buržuazijos interesams.

Socialistinė revoliucija ir socializmo statyba suformuoja naują liaudies tipą, socialistinę liaudį, kuri kokybiškai skiriasi nuo antagonistinių visuomeninių-ekonominių formacijų liaudies.

„Socialistinės liaudies“ kategorija sociologinėje literatūroje nevartojama. Socialinis tarybinių žmonių bendrumas, susidaręs po socializmo pergalės Tarybų Sąjungoje, paprastai nusakomas „tarybinės liaudies“ sąvoka, kuri susiformavo tuomet, kai Tarybų Sąjunga buvo vienintelė socialistinė šalis. Bet tarybinei liaudžiai būdingi bruožai atsiranda ir kitose šalyse, kurios stoja į socializmo statybos kelią. Todėl greta „tarybinės liaudies“ į mokslinę apyvartą reikėtų įvesti sociologinę kategoriją, atspindinčią bendrus visų socialistinių šalių liaudies bruožus.

Socialistinės liaudies socialinė struktūra ir socialiniai santykiai kokybiškai skiriasi nuo antagonistinės visuomenės liaudies.

Pirma, socialistinės visuomenės sudėtyje nėra tokių klasių ir socialinių sluoksnių, kurių interesai prieštarautų visuomeninės pažangos pagrindinei linijai — komunizmo statybai. Todėl į socialistinės liaudies sudėtį įeina visi darbo žmonės.

Antra, visos klasės ir grupės socialistinėje visuomenėje remiasi visuomenine gamybos priemonių nuosavybe. Dėl tos priežasties sutampa jų pagrindiniai ekonominiai, politiniai ir dvasiniai interesai, sąlygoja socialistinės liaudies vienybę.

Trečia, svarbiausią vietą socialistinėje visuomenėje užima darbininkų klasė, kurios klasiniai interesai pilniausiai sutampa su visos liaudies interesais.

Ketvirta, socialistinės liaudies viduje nėra antagonistinių prieštaravimų, išnaudojimo ir engimo. Todėl socialistinė liaudis yra patvaresnė ir tvirtesnė bendrija, negu antagonistinių visuomeninių-ekonominių formacijų liaudis.

Penkta, socialistinės liaudies viduje kylantieji prieštaravimai neturi antagonistinio pobūdžio.

Apibendrinami visas šias pastabas, galime duoti tokį socialistinės liaudies apibrėžimą: *socialistinė liaudis yra socializmo statyboje susiformavęs istorinis liaudies tipas, kolektyvinis socialistinių visuomeninių santykių subjektas, kurį vienija jį sudarančių socialinių grupių bendri ekonominiai, politiniai ir dvasiniai interesai, kuris nuolatos stiprėja, įveikdamas vidinius prieštaravimus ir kuriam būdinga socialistinė savimonė.*

Kadangi tarybinė liaudis yra socialistinė, todėl visi tie bruožai būdingi ir jai. Tačiau tarybinė liaudis turi ir savitų bruožų, kuriuos sąlygoja socialistinės statybos ypatumai. Pagrindinė jos savybė yra daugiacionališkumas.

Tarybinę liaudį galima tyrinėti dviem aspektais. Pirma, ją galima traktuoti kaip naują tarpklasines bendrijos formą, antra, — kaip internacionalinės bendrijos formą. Žinoma, šie du aspektai apibūdina vieningą socialinį reiškinį, juos gali atskirti tik abstrakcija. Todėl analizuodami tarybinę liaudį kaip klasinę bendriją, negalime nepastebėti jos internacionalinio pobūdžio, o nagrinėdami ją kaip internacionalinę bendriją, negalime ignoruoti jos klasinio pobūdžio. Tik abiejų šių pusių savitarpio sąryšyje išryškėja tarybinės liaudies esmė.

Palyginti negausioje literatūroje tarybinė liaudis nagrinėjama daugiausia kaip internacionalinė bendrija, kaip socialistinių nacijų ir tautybių sandrauga⁷, t. y. vienpusiškai, atitrauktai nuo jos klasinės pusės. Žinoma, tarybinės liaudies klasių ir nacijų santykiai yra nevienareikšmiai, todėl jų negalima nei sutapatinti, nei visiškai priešpastatyti. Jie dialektiškai tarpusavyje susiję, veikia vienas kitą; šiame sąryšyje vylauja klasiniai santykiai⁸.

Tarybinės liaudies socialinės struktūros sudėtingumas pasireiškia jos socialinių grupių ir tų grupių santykių sudėtingumu.

Pirma, tarybinės liaudies formavimasis nereiškia tarybinės visuomenės „denacionalizacijos“, kokios nors naujos tarybinės nacijos susikūrimo vietoj buvusių nacijų. Tarybinė liaudis yra ne nacionalinė, bet internacionalinė bendrija. Joje, kaip visumoje, neišnyksta atskirų nacijų skirtumai. Tuo pačiu tarybinė liaudis yra tarpklasinė bendrija.

Antra, kadangi socialistinės nacijos ir tautybės turi skirtingų interesų, todėl kyla uždavinys suderinti jų interesus su visos tarybinės liaudies, kaip internacionalinės bendrijos, interesais.

Trečia, su visos liaudies interesais turi būti derinami ir kiekvienos klasės bei socialinės grupės interesai.

Ketvirta, tarybinei liaudžiai vadovauja darbininkų klasė, kurios interesai labiausiai sutampa su visos liaudies interesais.

Penkta, iš klasinių ir nacionalinių tarybinės liaudies bruožų svarbiausi yra klasiniai.

⁷ П. Рогачев, М. Сверглин, Советский народ — новая историческая общность людей. — «Коммунист», М., 1963, № 9; «Многонациональный советский народ — новая историческая общность людей». Под редакцией М. Джунусова, изд. МГУ, 1966; П. Рогачев, М. Сверглин, Нации — народ — человечество, М., 1967; Н. Ананченко, От нации к интернациональной общности людей. — «Вопросы истории», 1967, № 3; А. Холмогоров, Советский народ — новая историческая общность людей. — В кн.: «Проблемы научного коммунизма», изд. МГУ, 1969 и др.

⁸ Зг. «Советский народ — новая историческая общность людей. Труды межвузовской научной конференции», Волгоград, 1969; А. Смирнов, Советский народ — новая историческая форма социальной общности. — В кн.: «Великий Октябрь и Прибалтика», Вильнюс, 1968; А. Смирнов, Классовое и национальное в советском народе. — «Коммунист» (Вильнюс), 1969, № 4; и др.

Šešta, tarybinės liaudies socialinės struktūros sudėtingumas sąlygoja bendraliaudinės savimonės sudėtingumą. Ši savimonė egzistuoja greita klasinės ir nacionalinės savimonės.

Turint galvoje šias ypatybes, galima duoti tokį tarybinės liaudies apibrėžimą: *tarybinė liaudis — tai daugiatautėje Tarybų šalyje susidariusi socialistinės liaudies forma, kuriai būdingas tarpklasinis ir internacionalinis bendrumas su vyraujančiais klasiniais santykiais.*

Baigdami galime padaryti šias išvadas:

1. Liaudis yra vis labiau spartėjančios visuomeninės pažangos kolektyvinis subjektas.
2. Vykdydama pažangius pakeitimus visose visuomenės gyvenimo srityse, kinta ir pati liaudis.
3. Pažangiausias liaudies tipas, kuris gali užtikrinti aukštus visuomenės vystymosi tempus šiuolaikinėmis sąlygomis, yra socialistinis.
4. Labiausiai išvystyta socialistinės liaudies forma yra tarybinė liaudis. Įgyvendindama didžiuosius komunizmo idealus, ji eina pirmose visuomeninės pažangos gretose.